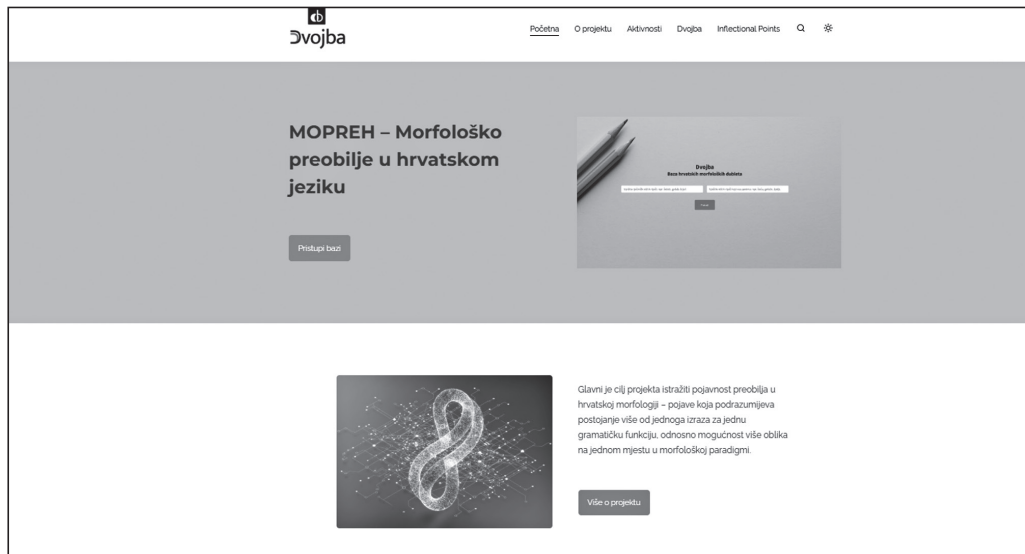

Metla, metli ili metala – preobilje u genitivu množine¹

Premda je sam naziv *preobilje* relativno nov u našem jezikoslovlju, pojam koji se odnosi na postojanje dvaju ili više oblika istoga značenja unutar deklinacijske ili konjugacijske paradigme odavno je poznat, a tek je posljednjih godina njegovu proučavanju posvećeno više pozornosti, posebice stvaranjem *Baze hrvatskih morfoloških dubleta (Dvojba)*, koja sadržava kategorije preobilja s popisom leksema i potvrđama iz korpusa. Istraživanje te pojave intenziviralo se otkako je pokrenut projekt *Morfološko preobilje u hrvatskom jeziku* (MOPREH), a razvoj i dopuna postojeće baze te stvaranje dijalektnog modula jedan je od njegovih glavnih ciljeva.² Baza je zamišljena kao polazište za znanstveno istraživanje, ali i mjesto na kojemu će svaki zainteresirani korisnik pronaći korisne informacije o oblicima koji ga zanimaju.

1. slika: Mrežna stranica projekta MOPREH (<https://mopreh.jezik.hr/>)

¹ Ovaj je rad nastao u okviru projekta *Morfološko preobilje u hrvatskome jeziku*, koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorne su samo autorice te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

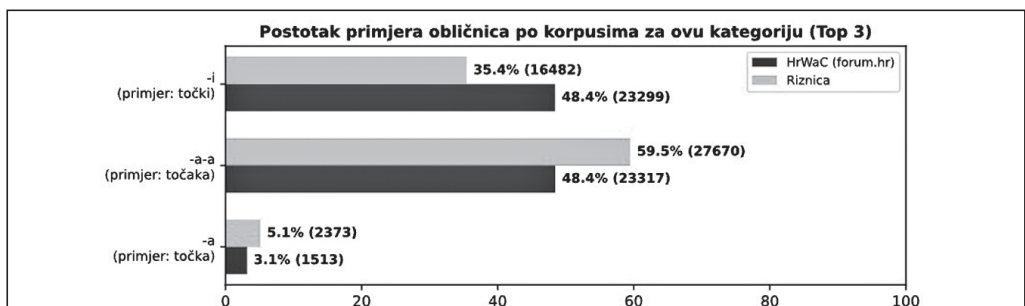
² Članovi projekta: Tomislava Bošnjak Botica (voditeljica), Jurica Budja, Gordana Hržica, Sara Košutar, Maša Musulin, Bruno Nahod, Jurica Polančec, Robert Sviben i Perina Vukša Nahod.

Naime, u spomenutoj je bazi zasad zastupljeno oko 60 kategorija preobilja (oko 30 imeničkih, 20 glagolskih te ostatak pridjevnih i zamjeničkih) standardnoga jezika, tj. onih koje pripadaju tzv. priznatomu preobilju. To su oblici koji se nalaze u upotrebi, što se potkrepljuje korpusnim podacima, a i u normativnim priručnicima (npr. I jd. imenice *kubar* > *kubarom/kubarem*; G mn. imenice *mrav* > *mravi/mrava*). Ako bi se popis proširio na oblike koji se rabe, ali ih standardnojezična norma ne prihvaća, dakle one koji pripadaju tzv. nepriznatomu preobilju (npr. prezentska osnova glagola *obećavati* > *obećava-/*obećaje-*, G mn. imenice *gošća* > *gošćal/gošći*), u bazi bi se zatekao mnogo veći broj mogućih dubleta.

Treba reći da preobilje kao pojavu promatramo uvijek u okviru jednoga sustava, stoga primjerice oblici *krušaka* i *krušak* nisu dublete u standardnome jeziku, ali jesu *krušaka* i *kruški*. Poslužimo li se primjerom iz naslova ovoga rada, možemo reći da su oblici *mětlā/mětlī/mětlā* dublete, točnije triplete, u standardnome jeziku jer ih bilježe suvremeni normativni priručnici te ujedno triplete u novoštokavskim govorima. K tomu, oblik *metala* u tim se govorima može pojaviti i u naglasnoj inačici *metālā*, što svakako vrijedi zabilježiti.

Koliko god je dosad bilo nedovoljno govora o višestrukim oblicima u morfologiji standardnoga jezika, čini se da je u dijalektološkim opisima toga još manje. Ti opisi, pogotovo oni nastali ispunjavanjem dijalektoloških upitnika, uglavnom sadržavaju jedan oblik koji je dobiven ispitivanjem jednoga „idealnog” govornika, zbog čega neki „konkurentski” oblici jednostavno nisu „uhvaćeni” te su tako ostali nezabilježeni. Suvremeni istraživači sve su svjesniji jezičnih, a posebice izvanjezičnih utjecaja na neki mjesni govor, te su se u opisima govora počele uzimati u obzir razlike koje su sve očitije među dobnim skupinama govornika, ali i bilježiti varijacije kod pojedinoga govornika.

Ovdje ćemo sažeto predstaviti dio istraživanja genitiva množine imenica ženskoga roda s višesuglasničkim završetkom osnove kakve su primjerice *breskva*, *čizma*, *kruška*, *metla* ili *torba*. Te imenice, kao što znamo, mogu imati dva ili čak tri oblika u genitivu, pri čemu se u standardnome jeziku, poglavito u njegovim visokonormiranim stilovima kakav je znanstveni, prednost daje oblicima s umetnutim *-a* kad god je to umetanje moguće (*krušaka/kruškal/kruški*), odnosno *-a* (*torba/torbi*).

2. slika: Udio triju oblika genitiva množine imenica ž. r. e-sklonidbe s višesuglasničkim završetkom osnove u bazi *Dvojba*

Genitiv množine jedno je od najčešćih mjesta zahvaćenih preobiljem u hrvatskome jeziku. Obuhvaća sva tri roda i sve tri sklonidbene vrste (npr. *centāl/centi, nokatal/noktiju; stablā/stabala; kostīl/kostiju*).

U bazu *Dvojba* dosad je uneseno oko 350 imenica ženskoga roda s višesuglasničkim završetkom osnove. Omjer svih pojavnica pokazuje visoku konkurentnost oblika na *-i* i *-a-a*, s blagom prednošću oblika s umetnutim *-a* u korpusu standardnoga jezika (*Hrvatska jezična riznica*) u odnosu na korpus razgovornoga jezika (*hrWaC*, *forum.hr*), dočim je udio oblika na *-a* bez umetanja u obama korpusima vrlo malen.

Znamo li da jezični korpusi daju presjek jezične upotrebe i ne odaju kakva je stvarna raspodjela oblika na hrvatskome jezičnom prostoru, a jasno je da se u svim hrvatskim krajevima, pa ni novoštokavskima, ne govori isto, zanimalo nas je ima li preobilja u hrvatskim govorima ili se na nekim mjestima isključivo upotrebljava jedan od oblika. S obzirom na novoštokavsku osnovicu hrvatskoga standardnoga jezika provjerili smo najprije kakvo je stanje u govorima koji se smatraju izrazito bliskima standardu. Za G mn. navedene skupine imenica u literaturi se uglavnom za novoštokavske govore navodi nastavak *-a* (s umetanjem ili bez umetanja): npr. *māčākā, mūrāvā, kōčākā, brōkāvā, brēsākā/prāsākā, smōkāvā, tōrbā*, dočim tek rijetki u novije vrijeme spominju i nastavak *-i*, i to u ograničenu broju leksema: *būndī, gājībī, iglī, kōčkī, mājki*.

Zavirimo li u *Upitnike za Hrvatski jezični atlas*, također ćemo pronaći samo nastavak *-a*, kako je primjerice u novoštokavskome ikavskom govoru Vida u Dolini Neretve: *trišanja, krušaka, bresaka*.

		75
23. /Pok./	<u>žbun, džbun, gra</u>	gʲr̩m / bʲus
24. /Pok./	<u>pruće</u>	pr̩uće
25. /Sl. Prunus domestica/	<u>šljive</u>	šlj̩ive
26. /Sl. Prunus avium/	<u>trešnja</u>	tr̩šnja gen. pl.
27. Za cvet od bagrema kažemo: bagremov cvet, a za cvet od trešnje?	<u>trešnjev</u>	tr̩šnj̩ev / tr̩šnj̩j̩ev
28. /Sl. Pirus communis/	<u>kruška</u>	kr̩uška gen. pl.
29. /Sl. Malus pumila/	<u>jabuka</u>	jab̩uka instr. sg.
30. /Sl. Cadonie oblonga/	<u>dunja</u>	du̩nja
31. /Sl. Prunus persica/	<u>breskva</u>	br̩s̩ka gen. pl.
32. /Sl. Prunus armeniaca/	<u>kajsija, marelica</u>	ka̩jsija
33. /Sl. Sorbus domestica/	<u>oskoruša</u>	os̩koruša
34. /Sl. Inglauis regia/	<u>orah</u>	ora̩s nom. sg., gen. sg., nom. pl., gen. pl., acc. pl.

3. slika: G mn. imenica *trešnja, kruška* i *breskva* u *Upitniku za Hrvatski jezični atlas* – punkt Vid

Katkad u pojedinim dijalektološkim opisima ne nalazimo nijedan primjer za višesuglasnički završetak osnove. Stoga je naš cilj terensko istraživanje takvih primjera te njihov unos u bazu *Dvojba*. Osmišljen je dijalektni modul koji će uz potvrde iz literature sadržavati i recentne primjere te podatke o mjesnome govoru u kojemu je potvrđen. Tako će se moći provjeriti u kojim je sve mjesnim govorima zabilježen koji oblik, jesu li u govoru istodobno u upotrebi dva ili tri oblika, koji oblik upotrebljavaju mlađi, a koji stariji govornici itd.

Primjerice, ako tko želi vidjeti G mn. imenice *kruška*, uz standardnojezične oblike dobit će i dijalektno:

The image shows three panels from a database interface, each representing a different dialectal form of the word 'kruška' (plural of 'kruška').

- Panel 1: "-a-a"** (Dubletni izraz)
 - MS oznaka: "krušaka"
 - Nc fpg
 - Vidi dijalektne potvrde: 5
 - Dijalektne potvrde:
 - krušāka (stari) - Punkt: Lovreć
 - krušākā (mlađi, srednji, stari) - Punkt: Metković (NŠI)
 - krušākā (stari) - Punkt: Vid
 - krušākā (mlađi, srednji, stari) - Punkt: Dubrovnik
- Panel 2: "-a"** (Dubletni izraz)
 - MS oznaka: "kruška"
 - Nc fpg
 - Vidi dijalektne potvrde: 1
 - Dijalektne potvrde:
 - kruška (mlađi) - Punkt: Dubrovnik
- Panel 3: "-i"** (Dubletni izraz)
 - MS oznaka: "kruški"
 - Nc fpg
 - Vidi dijalektne potvrde: 5
 - Dijalektne potvrde:
 - kruški (mlađi) - Punkt: Metković (NŠI)
 - kruški (mlađi) - Punkt: Dubrovnik
 - kruški (mlađi) - Punkt: Metković (NŠJE)
 - kruški (mlađi) - Punkt: Sinj

4. slika: Trenutačno dijalektno stanje G mn. imenice *kruška* u bazi *Dvojba*

Budući da dijalektološki opisi uglavnom počivaju na opisu govora starijih govornika, nas je zanimao govor mlađega naraštaja te smo u istraživanje uključili oko petsto srednjoškolaca četiriju hrvatskih gradova³: Imotskoga i Sinja, čiji se govori ubrajaju u novoštokavski ikavski dijalekt, Dubrovnika, kao predstavnika novoštokavskoga (i)jekavskoga dijalekta, te Metkovića, u kojemu se na lijevoj obali rijeke Neretve govori

³ Sudjelovali su učenici Pomorsko-tehničke škole u Dubrovniku, Gimnazije dr. Mate Ujevića u Imotskom, Gimnazije Metković i Franjevačke klasične gimnazije u Sinju s pravom javnosti. Od srca zahvaljujemo učenicima i njihovim nastavnicima na susretljivosti.

novoštokavskim ijekavskim, a na desnoj ikavskim dijalektom. Ponuđen im je upitnik koji je sadržavao 160 pitanja, od čega 40 imenica s višesuglasničkim završetkom osnove. Na osnovi zadanoga uzorka ispitanik je trebao dovršiti rečenicu odabirom oblika koji svakodnevno upotrebljava.

* Ovo je mrkva. Zec vidi puno... |

5. slika: Primjer pitanja u upitniku za ispitivanje G mn. u sklopu projekta *MOPREH*

Rezultati do kojih smo tim istraživanjem došli pokazuju da se postojeći dijalektološki opisi ne podudaraju sa suvremenom upotrebom na terenu. Naime, prema literaturi, nastavak *-i* ne bismo uopće očekivali na ovome području, osim u rijetkim iznimkama, nego govornici rabe oblike na *-a*. Pa ipak, najnoviji podatci s terena govore ne samo da je nastavak *-i* prisutan, nego da ga većinski ostvaruje tri četvrtine, odnosno 30 imenica, dok samo jedna četvrtina, odnosno 10 imenica, ostvaruje većinom nastavak *-a*. Pritom nema velikih razlika među četirima govorima, nešto je tek veći udio oblika na *-a* i *-a-a* u Dubrovniku u odnosu na Imotski.

Spomenimo opet imenicu *metla*. Primjere njezine upotrebe u standardnome jeziku nećemo naći u bazi jer po kriteriju unosa broj pojava oblika premašuje 95 % (*metli*). Podatci s četiriju ispitanih terena govore da se ostvaruje u svim trima oblicima u približnom omjeru 75 % za oblik *metli*, 11 % za oblik *metla* i 4 % za oblik *metala*, dakle veći je udio oblika na *-a* nego u standardnome jeziku te je proizvedeno i nešto oblika s umetnutim *-a*, koje pisani korpusi ne bilježe.

Podatci dobiveni samo za ovu kategoriju imenica pokazuju nužnost provođenja stalnih terenskih istraživanja, pa i provjere postojećih opisa, jer smo svjedoci izrazito brzih te katkad nepredvidljivih jezičnih mijena. Dijalektni modul razvijen u sklopu *Baze hrvatskih morfoloških dubleta* doprinijet će preciznijemu opisu naše dijalektne morfologije te svima zainteresiranima na jednome mjestu pružiti zanimljive podatke o upotrebi pojedinih oblika na hrvatskome prostoru. Dodatna vrijednost ovako koncipirane baze nalazi se u mogućnosti usporedbe zastupljenosti oblika na pojedinim područjima Hrvatske s podatcima iz općega korpusa kad je riječ o priznatome preobilju, što bi trebalo biti relevantno ne samo za buduće dijalektološke nego i normativne opise.